

حمایت از حقوق ترانجسیتی‌ها در پرتو تفاسیر کلی کمیته حقوق کودک

سجاد باقرزاده*

محمود عباسی**

حسین شریفی طرازکوهی***

DOI: 10.22096/HR.2021.141539.1264

[تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۹/۰۷ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۲/۰۷]

چکیده

افراد ترانجسیتی علی‌رغم تمایزات آشکار با سایر اقلیت‌های اجتماعی، از بدو تولد با نقض حقوق بنیادین خود مواجه هستند. سهل‌انگاری یا بدرفتاری والدین در خانواده به‌عنوان اولین و مهم‌ترین کانون جوامع، سرخطی بر استمرار نادرست این رویه در مدارس، محل کار و فعالیت اجتماعی کودکان ترانجسیتی است. در پندار غالب جوامع، افراد ترانجسیتی از بدو تولد به‌مثابه فردی همجنس‌گرا یا مبدل‌پوش تلقی می‌گردند؛ اما واقعیت این است که افراد ترانجسیتی نه همجنس‌گرا هستند و نه مبدل‌پوش، بلکه وجه افتراق به هویت جنسیتی این بیماران برمی‌گردد. با توجه به عدم درک عموم افراد در جوامع مختلف از این وجه تمایز و علی‌رغم حمایت‌های مندرج در کنوانسیون حقوق کودک که به‌روشنی کودکان ترانجسیتی را نیز شامل می‌شود، این بیماران همواره از نقض گسترده حقوق بنیادین بشر در محیط خانواده، مدرسه و دیگر نهادهای اجتماعی رنج می‌برند. یکی از مؤثرترین ابزارهای کمیته

* دانشجوی دکترای رشته حقوق بین‌الملل عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)
Email: bagherzadeh9920@yahoo.com

** دانشیار مرکز تحقیقات اخلاق و حقوق پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران.
Email: dr.abbasi@sbmu.ac.ir

*** استاد بازنشسته دانشکده حقوق، دانشگاه امام حسین (ع)، تهران، ایران.
Email: hsharifit@yahoo.com

حقوق کودک (به‌عنوان نهاد ناظر برآمده از کنوانسیون حقوق کودک) برای محافظت از حقوق کودکان تراجنسیتی، اختیار تفسیر کلی مقررات این کنوانسیون است که نقش بسزایی در هدایت دولت‌های متعاقد جهت اصلاح ساختارها و رویکردهای فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی جوامع ایفا می‌کند.

واژگان کلیدی: تراجنسیت (ترنس)؛ کنوانسیون حقوق کودک؛ کمیته حقوق کودک؛ نظام بین‌المللی حقوق بشر؛ اختلال هویت جنسیتی.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مقدمه

هویت جنسیتی از حدود سه‌سالگی شروع به نمایان شدن می‌کند؛ یعنی از این سن کودک شروع به تشخیص خود به‌عنوان مرد یا زن می‌کند و خود را با الگوهای اجتماعی زنانه یا مردانه تطبیق می‌دهد. در این بین کودکانی هستند که به علت کمبود ترشح برخی از هورمون‌ها در بدن مادران خود (در دوران بارداری) و درک عدم تطابق هویت جنسی با هویت جنسیتی که از خود تصور می‌نمایند، شروع به ناآرامی و بی‌قراری می‌کنند. این افراد همان تراجنسیتی‌ها هستند و اگرچه از همان دوران طفولیت غالباً تمایل به تغییر جنسیت دارند، محققان بر این باورند که در مورد بیماران هویت جنسیتی (تراجنسیت) اعم از کودک، نوجوان و بزرگسال، تصمیم زودهنگام به‌ویژه در مورد انجام عمل جراحی تغییر جنسیت اقدام صحیحی نیست؛ بر این اساس، در سن ۱۸ سالگی، قبل از آنکه راه‌حل جراحی مد نظر قرار گیرد، یک «دوره روان‌درمانی» یک‌ساله انجام می‌شود و نیز یک «دوره آزمون زندگی واقعی» انجام می‌گیرد، تا این اطمینان برای متخصصان پزشکی حاصل گردد که فرد مبتلای واقعی به اختلال هویت جنسیتی (تراجنسیت) است یا خیر؛^۱ اما نکته اساسی اینجا است که چرا حقوق بنیادین این افراد حتی قبل از رسیدن به سن ۱۸ سالگی در جوامع مختلف غالباً نادیده انگاشته یا کمتر به آن توجه می‌شود.

به‌طور حتم هزینه‌های انسانی، اجتماعی و اقتصادی نفی حقوق کودکان تراجنسیتی بسیار زیاد و ناخوشایند است. هزینه‌های مستقیم می‌تواند شامل مراقبت‌های پزشکی، خدمات رفاهی اجتماعی و حقوقی و سایر مراقبت‌ها باشد. هزینه‌های غیرمستقیم نیز می‌تواند شامل آسیب یا معلولیت پایدار، هزینه‌های روانی یا تأثیرات دیگر بر کیفیت زندگی یک قربانی، اختلال یا قطع آموزش و مضر بر باروری در زندگی آینده کودک باشد. همچنین دیگر هزینه‌ها از جمله هزینه‌های مربوط به سیستم عدالت کیفری، به جرم ارتكابی توسط کودکانی که خشونت را تجربه کرده‌اند، مربوط می‌شود.^۲

البته با وجود اختلاف نظر میان حقوقدانان درباره پیروی از یک رویکردی خاص یا جهانی در زمینه حمایت از حقوق تراجنسیت‌ها که عمدتاً به تفاوت‌های فرهنگی، اجتماعی و مذهبی میان جوامع مختلف برمی‌گردد، این سؤالات بنیادی در میان تمام جوامع قابل طرح است که به چه کسی

۱. محمد مهدی کریمی‌نیا، تغییر جنسیت از منظر فقه و حقوق (قم: مرکز فقهی ائمه اطهار، ۱۳۸۹)، ۹۲.

2. Committee on the Rights of the Child, "The right of the child to freedom from all forms of violence," General comment, no. 13 (April 18, 2011): Para. 16, <https://www.refworld.org/docid/4e6da4922.html>.

تراجنسیت می‌گویند؟ معنای واقعی جنسیت یا هویت جنسیتی چیست؟ آیا هویت جنسیتی ثابت است یا ممکن است بیش از یک بار در طول دوره زندگی تغییر کند؟ آیا جنسیت ویژگی مغز است یا تأثیر اجتماعی، روانی، گفتمانی است؟^۳ هویت جنسیتی چه تفاوتی با هویت جنسی و رفتار جنسیتی دارد؟ تفاسیر کلی کمیته حقوق کودک (کمیته) چه نقشی در حمایت از کودکان تراجنسیتی ایفا می‌کند؟ رویکرد تفاسیر کلی کمیته در برابر حقوق بنیادین کودکان تراجنسیتی چگونه است؟ دولت‌های متعهد نسبت به کنوانسیون حقوق کودک (کنوانسیون)، چه تعهداتی برای حمایت از حقوق بنیادین تراجنسیت‌ها بر عهده دارند؟ پاسخ به این پرسش‌ها محور اصلی این مقاله‌اند.

اهمیت حمایت از حقوق تراجنسیت‌ها

با توجه به عدم شناخت جامعه و حتی وجود اختلاف در میان حقوقدانان درباره گروه‌های مشابه با افراد تراجنسیتی، در ابتدا به تعریف مفهوم تراجنسیت و تفکیک آن از دیگر مفاهیم مشابه و در ادامه به مبانی و دلایل حمایت از حقوق تراجنسیت‌ها می‌پردازیم.

۱. مفهوم تراجنسیت

بیمار هویت جنسیتی یا فرد تراجنسیت (ترانسکشوال)، در زبان فارسی مترادف کلمه دگرجنسیت‌خواه یا تبدیل‌خواه جنسی است.^۴ با این حال نمی‌توان هر دگرجنسیت‌خواه یا تبدیل‌جنس‌خواهی را به‌منزله فردی تراجنسیت قلمداد کرد. معانی نزدیکی از واژه تراجنسیت در منابع مختلف بیان شده است.^۵ در تعریف واژه «تراجنسیت»^۶ آمده است: «مربوط به، یا بودن به‌عنوان شخصی که هویت جنسیتی وی مخالف جنسی است که او داشته یا در بدو تولد با آن جنس شناخته شده است.»^۷

3. Paisley Currah, "Transgender rights without a theory of Gender?" *Tulsa law review* 52, (spring 2017): 443.

۴. داود نوجوان، «مبانی فقهی و حقوقی تغییر جنسیت»، فصلنامه حقوق پزشکی ۳، شماره ۹ (تابستان ۱۳۸۸): ۱۵۶.

5. See: National Center for Transgender Equality, Understanding Transgender People: The Basics (April 1, 2020), available at: <https://transequality.org/issues/resources/understanding-transgender-people-the-basics>.

6. Transsexual.

7. Merriam-Webster Dictionary (2020).

مطابق تعریف بیان‌شده، هر انسان از سه ویژگی متمایز برخوردار است که عبارت‌اند از: الف) جنس یا هویت جنسی:^۸ به تشخیص افراد از طریق اندام جنسی‌شان اطلاق می‌گردد، به طوری که در هنگام تولد اولین سؤالی که پرسیده می‌شود از هویت جنسی نوزاد است و براساس اندام جنسی وی، جنس یا هویت جنسی مذکر یا مؤنث برای فرد شناسایی می‌شود.^۹ ب) جنسیت یا هویت جنسیتی:^{۱۰} هویت جنسیتی به تشخیص افراد براساس باور ذهنی‌شان است. جنسیت در ذهن و باور هر فرد است، یعنی در ذهن و باور افراد (بدون توجه به اندام جنسی) تلقی زنانه، مردانه، هر دو یا هیچ‌کدام (خنثی) وجود دارد. ج) رفتار جنسیتی:^{۱۱} رفتار جنسیتی از منظر فرهنگی یا اجتماعی به معنای برداشت‌های مکتسبه عموم جامعه از بایستگی اعمال زن یا مرد است که به مؤلفه‌های زمانی، فرهنگی و مکانی بستگی دارد. رفتار جنسیتی وابستگی مستقیمی به ساختارهای فرهنگی و عرف جامعه دارد و باید براساس فرهنگ و عرف محل زندگی هر فرد بررسی شود و می‌تواند در چگونگی به‌کارگیری حنجره، نحوه حرکت پاها، نگاه‌داشتن سر، شیوه پوشیدن لباس، پرتاب کردن یک توپ، حرکت کردن با یک کفش پاشنه‌بلند به‌روز خارجی باشد.^{۱۲}

با این حال، مفهوم تراجنسیت در اصطلاح به دو دوره تقسیم می‌شود که یک مفهوم سابق اما رایج میان محققان و دیگری مفهوم کنونی تراجنسیت است که اخیراً از سوی سازمان بهداشت جهانی اعلام شده است. در مفهوم رایج، تراجنسیت به افرادی گفته می‌شود که از اختلال «آشفته‌گی جنسیتی» یا «ملال جنسیتی»^{۱۳} رنج می‌برند، به طوری که جسم این افراد به زندانی برای روان آنها تبدیل گردیده و همواره در تلاش برای انجام عمل تغییر (تعیین) جنس هستند تا جسم و روان خود را با یکدیگر منطبق کنند و به آرامش برسند. اگرچه این مفهوم اصطلاحی تا اوایل سال ۲۰۱۹ کاربرد قلمداد می‌شد، امروزه طبق عقیده سازمان بهداشت جهانی این برداشت، نادرست تشخیص داده شده است و از سال ۲۰۲۲ هویت تراجنسیت، بیمار دارای اختلال روانی معرفی نخواهد شد.^{۱۴} بر این اساس مفهوم کنونی تراجنسیت مطابق دستورالعمل سازمان بهداشت جهانی

8. Sex.

9. Elise Meyer, "Designing Women: The Definition of Woman in the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women," *Chi. J. Int'l L.* 16 (January 2016): 553.

10. Gender.

11. Gender Expression.

12. Meyer, "Designing Women: The Definition of Woman in the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women", 558.

13. Gender Dysphoria.

14. ICD-11 for Mortality and Morbidity Statistics, 2019 (Visited: April 1, 2020), [http:](http://)

در طبقه‌بندی بین‌المللی بیماری‌های آینده (که از سال ۲۰۲۲ اجرایی خواهد شد) مبین این امر است که تراجنسیت در اصطلاح نوعی ناسازگاری جنسیتی مشخص و مداوم میان جنسیت تجربه‌شده فرد و جنس تعیین‌شده وی است. ناسازگاری جنسیتی در دوره بلوغ و بزرگسالی غالباً به تمایل بر «انتقال جنسیت»^{۱۵} ختم می‌گردد. روش انتقال جنسیت از طریق هورمون درمانی، جراحی یا دیگر خدمات و مراقبت‌های بهداشتی است و با این اقدامات بدن فرد تراجنسیت تا حد دلخواه و ممکن با جنسیت تجربه‌شده او همسو می‌شود.^{۱۶} براساس تصمیم تاریخی سازمان بهداشت جهانی، دیگر ترنس بودن به‌عنوان یک بیماری روانی در نظر گرفته نمی‌شود. در دستورالعمل جدید دسته‌بندی جهانی بیماری‌ها،^{۱۷} تعریف تراجنسیت، یک تغییر رو به جلو داشته است. در نسخه ۱۱ این دستورالعمل به جای اصطلاح ترنسکشوالیسم از اصطلاح نارضایتی جنسیتی استفاده شده است و به جای قرارگرفتن در دسته «بیماری‌های روانی» در دسته «وضعیت سلامت جنسی» قرار دارد که این تغییر از اول ژانویه ۲۰۲۲ به‌صورت رسمی اجرا خواهد شد. سازمان بهداشت جهانی بیان می‌کند: «اگرچه با وجود ضرورت کدگذاری تراجنسیت‌ها در لیست ICD برای دستیابی به خدمات بهداشتی و درمانی، وضعیت این افراد کماکان در این لیست باقی می‌ماند، اما با وجود شواهد بارز، پرواضح است که ترنس بودن یک اختلال روانی نیست و استمرار این دسته‌بندی موجب ایجاد لکه تنگی اجتماعی نسبت به افراد تراجنسیتی می‌شود».^{۱۸} به عبارتی دیگر از آنجایی که بدنام‌سازی افراد دارای اختلالات روان‌پزشکی یک مشکل فرهنگی برای آن جامعه محسوب می‌گردد، مسئولان سازمان جهانی بهداشت، سیاست‌گذاران مراقبت‌های بهداشتی و متخصصان بهداشت روان به‌طور فعال در تلاش هستند تا به منظور افزایش دسترسی مردم به مراقبت‌های پزشکی و تشویق آنان به استفاده از خدمات بهداشتی روان، این لکه تنگی اجتماعی مربوط به بیماری‌های روانی را کاهش دهند.^{۱۹}

//id.who.int/icd/entity/334423054.

15. Transition.

16. World Health Organization, April 1, 2020.

17. ICD.

18. Ben Pickman, and Brandon Griggs, "The World Health Organization will stop classifying transgender people as mentally ill", June 20, 2018, <https://edition.cnn.com/2018/06/20/health/transgender-people-no-longer-considered-mentally-ill-trnd/index.html>.

19. Jack Drescher, Peggy T. Cohen-Kettenis, and Sam Winter, "Minding the body: Situating gender identity diagnoses in the ICD-11," *International Review of Psychiatry*, Quoted by: World Health Organization (December 2012): 573, <https://edition.cnn.com/2018/06/20/health/transgender-people-no-longer-considered-mentally-ill-trnd/index.html>.

۲. وجود تمایز میان افراد تراجنسیتی از دیگر گروه‌ها

افراد تراجنسیتی علی‌رغم وجود برخی نقاط مشترک با دیگر گروه‌ها، به واسطه تفاوت‌های آشکار در سه ویژگی هویت جنسی، هویت جنسیتی و رفتار جنسیتی از این گروه‌ها قابل تفکیک‌اند.

۱-۲. همجنس‌گرایان: ۲۰ افراد تراجنسیتی اغلب با همجنس‌گرایان اشتباه گرفته می‌شوند. اگرچه افراد تراجنسیتی با اشخاصی که از نظر اندام جنسی، ساختار بیولوژیکی یکسانی دارند (همجنس‌گرایان)، دارای شباهت‌اند، باید توجه داشت که فرد همجنس‌گرا، جنس زیستی خود را می‌پذیرد و در صدد تغییر آن بر نمی‌آید. همچنین با پذیرش نقش‌هایی که اجتماع برای جنس او در نظر گرفته است، تمایل به انجام نقش‌های مربوط به جنس مخالف ندارد. زن همجنس‌گرا خود را زنی می‌داند که تمایل دارد ارتباط عاطفی و جنسی با زن دیگر داشته باشد؛ اما فرد تراجنسیتی، نقش‌هایی را که اجتماع بر جنس بیولوژیکی او تحمیل می‌کند، نمی‌پذیرد؛ برای مثال زن تراجنسیتی، تمایلی به پوشیدن لباس زنانه، آرایش کردن، رفتار زنانه، داشتن شغل‌های زنانه و... ندارد. این افراد تمایل دارند با یک زن ارتباط عاطفی و جنسی داشته باشند؛ اما در مقابل، زن همجنس‌گرا خود را زنی می‌داند که تمایل به ارتباط با زن دیگری دارد. زن تراجنسیتی از لحاظ ذهنی، خود را مرد می‌بیند و به‌عنوان یک مرد با یک زن ارتباط برقرار می‌کند.^{۲۱}

۲-۲. مبدل‌پوشان: ۲۲ افراد تراجنسیتی اغلب با مبدل‌پوشان نیز اشتباه گرفته می‌شوند. در واقع افراد تراجنسیتی با کسانی که لباس جنس دیگر را می‌پوشند (مبدل‌پوشان) تشابه دارند، اما مبدل‌پوشان، تمایلی به تغییر جنسیت خود ندارد. منظور از مبدل‌پوش، شخصی است که به‌طور معمول تمایل به پوشیدن لباس‌ها، سبک آرایشی و پیرایشی یا استفاده از زیورآلاتی که از نظر فرهنگی و اجتماعی متعلق به جنسیت مخالف است، دارد (برای مثال مردانی که مانند زنان لباس می‌پوشند). این کار نوعی بیان جنسیتی است و برای سرگرمی انجام می‌شود. افراد مبدل‌پوش تمایلی ندارند که جنس خود را تغییر دهند یا به‌طور دائم در قالب جنسیت مخالف زندگی کنند؛ بنابراین می‌توان گفت درحالی‌که تعداد زیادی از افراد تراجنسیتی، مبدل‌پوش هستند، اما همه مبدل‌پوشان، تراجنسیتی نیستند. برخی از مردان ناهمجنس‌خواه^{۲۳} برای شور و هیجانات جنسی، لباس جنس دیگر را می‌پوشند و زنان نیز ممکن است برای تفریح، لباس مردانه بپوشند که مشمول افراد تراجنسیتی نمی‌شوند.

20. Homosexuals.

۲۱. پریسا رضوی، «نقش تغییر جنسیت در بزهدیدگی افراد تراجنسیتی»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه مفید (۱۳۹۳)، ۱-۲.

22. Transvestite.

23. Heterosexual.

۲-۳. افراد میان‌جنسی^{۲۴} و دوجنسی -خنثی-^{۲۵}: میان افراد تراجنسیتی و افراد بیناجنسی یا میان‌جنسی و دوجنسی تمایز وجود دارد، به طوری که افراد میان‌جنسی گروهی هستند که هر دو اندام جنسی و ارگان‌های مردانه و زنانه را دارند، خواه کامل یا ناقص؛ اما به افرادی که هر دوی اندام جنسی مردانه و زنانه را به صورت کامل داشته باشند، دوجنسی گفته می‌شود. غالباً در ایران به صورت اشتباه به همه افراد میان‌جنسی، دوجنسی گفته می‌شود؛ البته در فقه اسلامی صرفاً از اصطلاح «خنثی» برای اشاره به افراد گفته شده استفاده شده است. اگرچه در تعریف خنثی، میان فقها دیدگاه یکسان وجود ندارد، با توجه به شواهد و مصادیق خارجی آن می‌توان گفت: خنثی فردی است که دارای هر دو آلت تناسلی یا اساساً فاقد آلت تناسلی است. در برخی از روایات اسلامی و منابع فقهی به افراد خنثی اشاره و احکام فقهی آنان مانند ارث بیان شده است؛ به عبارتی دقیق‌تر، بیشترین بحث فقهی درباره این اشخاص در «کتاب ارث» بررسی شده است. مقنن در قانون مدنی مصوب ۱۳۰۷، با استفاده از واژه فقهی «خنثی»، حقوق مشخصی را برای افراد میان‌جنسی در نظر گرفته است. ماده ۹۳۹ قانون مدنی درباره چگونگی تقسیم سهم الارث در صورتی که یکی از وراث میان‌جنسی باشد، صحبت می‌کند. این امر که در قانون برای افراد میان‌جنسی حق و حقوقی در نظر گرفته شده، دلالت بر این دارد که افراد میان‌جنسی، تا حدی در قانون ایران به رسمیت شناخته شده‌اند.^{۲۶} به طور قطع پس از تبیین دقیق مفاهیم این حوزه، زمینه تشریح مبانی حمایت از حقوق این افراد در جامعه مطرح می‌گردد.

۳. مبانی حمایت از افراد تراجنسیتی

یکی از اهداف دولت‌های عضو سازمان ملل متحد، پیشبرد و تشویق حقوق بشر است. در این راستا بند ۳ ماده ۱ منشور ملل متحد مقرر می‌کند: «حصول همکاری بین‌المللی در حل مسائل بین‌المللی که دارای جنبه‌های اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی یا بشردوستانه است و در پیشبرد و تشویق احترام به حقوق بشر و آزادی‌های اساسی برای همگان بدون تمایز از حیث نژاد، جنس، زبان یا مذهب».^{۲۷} با این حال، فرهنگ نادرست حاکم بر جوامع بشری موجب گردیده تا برخلاف اهداف منشور ملل متحد، حقوق اولیه انسانی تراجنسیت‌ها نادیده گرفته شود و کرامت آنان کاملاً تحت الشعاع وضعیتشان قرار گیرد. از سوی دیگر در ماده ۵ اعلامیه جهانی حقوق بشر آمده است:

24. Intersex.

25. Hermaphrodite.

۲۶. کریمی‌نیا، تغییر جنسیت از منظر فقه و حقوق، ۹۱-۹۲.

۲۷. طالقانی و زندی (۱۳۸۸): ۹.

«احدی را نمی‌توان تحت ... رفتاری قرار داد که ظالمانه یا برخلاف انسانیت و شئون بشری یا موهن باشد».^{۲۸} اعلام ممنوعیت رفتار خلاف انسانیت و شئون بشری که در موارد گسترده‌ای منجر به جلوگیری از دسترسی تراجنسیت‌ها به حقوق بنیادین انسانی خود می‌گردد، نقض حقوق بشر و به عبارت دیگر نقض قواعد آمره^{۲۹} محسوب می‌شود. ماده ۵۳ کنوانسیون ۱۹۶۹ وین در بیان اهمیت قواعد آمره مقرر می‌کند: «معاهده‌ای که در زمان انعقاد با یک قاعده آمره حقوق بین‌الملل عام در تعارض باشد، باطل است. هدف کنوانسیون حاضر از قاعده آمره حقوق بین‌الملل عبارت است از قاعده‌ای که توسط اجماع جامعه بین‌المللی کشورها به‌عنوان قاعده تخلف‌ناپذیر پذیرفته و به رسمیت شناخته شده است، فقط از طریق یک قاعده بعدی حقوق بین‌الملل عمومی با همان ویژگی می‌تواند اصلاح شود».^{۳۰}

ممکن است این سؤال مطرح شود که آیا همه قواعد حقوق بشر دارای همان ویژگی (آمریت) هستند یا خیر. اگر قواعد مندرج در اعلامیه جهانی حقوق بشر ۱۹۴۸ یا قواعد موجود در میثاق-های حقوق مدنی و سیاسی و اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را در نظر بگیریم و اگر منطق ماده ۵۳ کنوانسیون وین را جاری بدانیم، احتمالاً به‌آسانی به این نتیجه می‌رسیم که اکثر قواعد مندرج در این اسناد جزو قواعد آمره هستند. دیوان بین‌المللی دادگستری در موارد عده‌ای از مبحث «اصول کلی حقوق» که همه دولت‌ها را صرف‌نظر از اراده‌شان متعهد می‌کنند، استفاده کرده است. دیوان بر وجود اصولی در حقوق بین‌الملل معاصر، تأکید کرده است که الزامی‌بودنشان بستگی به اراده دولت‌های حاکم ندارد؛ بنابراین مواردی وجود دارند که ممکن است دولت از لحاظ حقوقی بدون اعلام رضای خود یا حتی علی‌رغم اراده‌اش ملزم به اجرای تعهدی گردد.^{۳۱}

حال بررسی این نکته مهم است که آیا از قواعد آمره، تعهدات عام‌الشمول^{۳۲} به دست می‌آید یا خیر؛ زیرا دیوان بین‌المللی دادگستری در پرونده بارسلونا تراکشن به تعهدات دولت‌ها «در قبال جامعه بین‌المللی» به‌عنوان یک کل پرداخته که شامل اصول و قواعد مربوط به حقوق ابتدایی یا بنیادین شخص انسان است.^{۳۳} همچنین دیوان در قضیه کانال کورفو به تعهدات مبتنی بر برخی

۲۸. محمد شبرنگ، منشور سازمان ملل متحد به انضمام اعلامیه حقوق بشر (تهران: انتشارات دانشور، ۱۳۸۶)، ۱۸۴.
29. Jus Cogens.

30. United Nation, "Vienna Convention on the Law of Treaties 1969" (2005): Art. 53.

۳۱. خوزه جیل آمباروسان، «مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها در قبال نقض حقوق بشر»، ترجمه ابراهیم بیگزاده، فصلنامه تحقیقات حقوقی ۳، شماره ۲۹-۳۰ (اسفند ۱۳۷۹): ۲۶۰.

32. Erga Omnes.

33. See: International Court of Justice, Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited (Belgium v. Spain), Judgment of 5 February 1970: 32. Available at: <https://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/cmw.pdf>.

اصول عام و کاملاً شناخته شده می‌پردازد که ملاحظات اولیه انسانی را دربرمی‌گیرد.^{۳۴} دیوان بین‌المللی دادگستری پاسخ این سؤال را در قضیه بارسلونا تراکشن بیان کرده است؛ دیوان در این پرونده، تعهداتی را «عام‌الشمول» اعلام می‌کند که مانع شدیدترین نقض حقوق بشر می‌شوند. درواقع «این تعهدات از غیرقانونی دانستن تجاوز نسل‌کشی و همچنین از اصول و قواعد مربوط به حقوق بنیادین انسان، از جمله حمایت بر ضد برده‌کشی و تبعیض نژادی ناشی می‌شوند».^{۳۵} بنابراین رعایت و حمایت از بسیاری از حقوق تراجنسیت‌ها در زمره تعهدات عام‌الشمول قرار گرفته و دولت‌ها در قبال جامعه بین‌المللی مسئولیت دارند.

۴. دلایل حمایت از حقوق تراجنسیت‌ها

مفهوم‌سازی هویت ترنس‌ها به‌عنوان یک اختلال روانی باعث شده است تا وضعیت حقوقی نادرست، نقض حقوق بشر و موانعی در مراقبت‌های بهداشتی مناسب برای ترنس‌ها به وجود آید. دستورالعمل سازمان بهداشت جهانی نشان می‌دهد که پریشانی و اختلال عملکرد در عدم رضایت از محیط‌های اجتماعی رخ می‌دهد و افراد دارای ناسازگاری جنسیتی در معرض خطر ابتلا به روان‌پریشی، انزوای اجتماعی، ترک تحصیل و ازدست‌دادن شغل قرار دارند و از آنجا که پریشانی و آشفتگی به‌عنوان ویژگی‌های اساسی اختلالات روانی تلقی می‌گردد، این علائم را نمی‌توان به‌مثابه ویژگی‌های ذاتی هویت ترنس‌ها دانست؛ به بیانی دیگر برخی بر این باورند که پریشانی و اختلال در ترنس‌ها از تجارب طرد اجتماعی و خشونت ایجاد می‌شود و نه از ویژگی‌های ذاتی آنها؛^{۳۶} با این حال، در مواردی این‌گونه افراد با مراجعه به روان‌پزشک، معالجه شده و شخص هویت جنسی فعلی خویش را می‌پذیرد، اگرچه براساس شواهد و قرائن و نیز به عقیده روان‌پزشکان، در اغلب موارد این‌گونه افراد از طریق روان‌پزشکی قابل معالجه نیستند و در صورت عدم موافقت والدین آنها با تغییر جنس، دست به خودکشی می‌زنند. با وجود اینکه حدود ۷۰ درصد مردها و ۸۰ درصد زن‌هایی که تحت درمان با جراحی قرار می‌گیرند، پس از درمان احساس رضایت می‌کنند، اما خودکشی میان همین افراد نیز تا ۲ درصد

34. See: International Court Of Justice, Corfu Channel (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. Albania), Judgment of April 9, 1949: 22. Available at: <https://www.refworld.org/cases,ICJ,402399e62.html>

۳۵. آمپاروسان، «مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها در قبال نقض حقوق بشر»، ترجمه ابراهیم بیگ‌زاده، ۲۶۰.

36. Rebeca Robles García, and et al, "Removing transgender identity from the classification of mental disorders: a Mexican field study for ICD-11," *Lancet Psychiatry* 3 (September 2016): 850.

گزارش شده است.^{۳۷} از آنجا که اختلال هویت جنسیتی ابعاد جسمی و روحی فرد تراجنسیت را تحت تأثیر قرار می‌دهد، فردی که هنوز دست به عمل نزده است، از اندام خود به شدت ناراضی و خواهان تغییر تمام اندامی است که جنس وی را مشخص می‌کند. این فرد پیش از هورمون درمانی و عمل تغییر جنسیت از صدا، ظاهر، پوشش، نقش جنسی و اندام تناسلی خود ناراضی است و خواهان سازگاری این اندام با جنسی است که خود را متعلق به آن می‌داند. هرچه میزان ناراضی از این اندام بیشتر باشد، سازگاری کمتری با خود و آن اندام دارد که موجب می‌شود فرد رفتاری متناسب با انتظار جامعه نداشته باشد و موجب دریافت برچسب، اذیت و آزار و مشکلات دیگر شده و وی را به مرحله خودکشی بکشاند. بدین ترتیب هرچه اختلال هویت جنسیتی فرد بیشتر باشد، دغدغه‌های وی در سطح ابتدایی زندگی باقی مانده و کیفیت زندگی پایینی خواهد داشت و هرچه سازگاری اندامش با آن جنسی که خود را متعلق به آن می‌داند، بیشتر باشد، سطح نیازهای فرد بالاتر رفته و کیفیت زندگی وی ارتقا می‌یابد. با توجه به نتایج به دست آمده، یکی از عمده دلایل کاستن از اختلال هویت جنسیتی و افزایش کیفیت زندگی، تسریع در روند کسب هویت جنسیتی واقعی فرد تراجنسیتی است؛ زیرا با به دست آوردن خود واقعی، فرد مبتلا به اختلال هویت جنسیتی به آرامش روانی دست می‌یابد و رفتارهایش با جنس وی هماهنگ می‌گردد. کسب هویت جنسی جدید، ارتباطات وی را با اجتماع و دیگران ترمیم می‌کند و فرد مبتلا به اختلال هویت جنسی با حضور خود در اجتماع و کسب وجهه و جایگاه اجتماعی و گذر از نیازهای اولیه به زندگی عادی دست پیدا می‌کند.^{۳۸}

سازوکار نهاد نظارتی کنوانسیون حقوق کودک در حمایت از تراجنسیت‌ها

۱. جایگاه تفاسیر کلی کمیته در کنوانسیون حقوق کودک: کمیته حقوق کودک به موجب ماده ۴۳ کنوانسیون حقوق کودک تشکیل شد است که دارای کارشناسانی مستقل است و نظارت بر اجرای کنوانسیون حقوق کودک و دو پروتکل اختیاری آن توسط دولت‌های عضو را بر عهده دارد. تمامی دولت‌های عضو موظف‌اند تا گزارش‌هایی منظم در مورد چگونگی اجرای این حقوق به کمیته ارسال کنند. تعداد ارسال گزارش نیز بدین شکل است که کشورها ابتدا بایستی دو سال پس از الحاق به کنوانسیون و سپس هر پنج سال یک‌بار گزارش دهند. کمیته هر یک از گزارش‌های

۳۷. کریمی‌نیا، تغییر جنسیت از منظر فقه و حقوق، ۹۱.

۳۸. مجید موحد و مرتضی حسین‌زاده کاسمانی، «رابطه اختلال هویت جنسیتی با کیفیت زندگی»، فصلنامه رفاه اجتماعی، ۱۲، شماره ۴۴ (بهار ۱۳۹۱): ۱۳۸-۱۳۹.

واصله را بررسی و سپس دغدغه‌ها یا توصیه‌هایی را در قالب «نتیجه‌گیری نهایی» به آن دولت عضو ابلاغ می‌کند؛^{۳۹} به عبارت دیگر براساس ماده ۴۳ کنوانسیون حقوق کودک هدف از ایجاد این کمیته، بررسی پیشرفت دولت‌های عضو در انجام تعهداتشان در قبال کنوانسیون است. همچنین کمیته گزارش‌های دوسالانه‌ای از فعالیت‌های خود به مجمع عمومی سازمان ملل متحد از طریق شورای اقتصادی و اجتماعی ارسال می‌کند.^{۴۰} پس با توجه به تعهد دولت‌های عضو به ارائه گزارش نزد کمیته حقوق کودک، این کمیته می‌تواند براساس اطلاعات واصله نظرها و پیشنهادهای خود را اعلام نماید. در خصوص گزارش‌های واصله، یکی از مهم‌ترین وظایف این کمیته تفسیر کلی براساس مفاد کنوانسیون حقوق کودک است که بدین منظور در ماده ۷۳ آیین‌نامه داخلی موقت^{۴۱} کمیته حقوق کودک و در تشریح تفسیر کلی آمده است:

«۱. کمیته می‌تواند «تفاسیر کلی»^{۴۲} خود را براساس مفاد و مقررات کنوانسیون حقوق کودک و با هدف ترویج اجرای بیشتر آن و کمک به دولت‌های عضو در انجام تعهدات گزارش‌شده‌ی خود ارائه کند.

۲. کمیته بایستی چنین تفاسیر کلی را در گزارش‌های خود به مجمع عمومی درج کند.^{۴۳}

تفاسیر کلی حقوق کودک نه تنها در راستای ترویج اجرای کنوانسیون حقوق کودک و کمک به دولت‌های عضو در انجام تعهدات آنان در قبال حمایت از کودکان تراجنسیتی است، بلکه به لحاظ روشن‌نمودن و برجسته‌سازی مفاهیم حقوق بنیادین بشر به میزان قابل ملاحظه‌ای موجب پیشبرد اهداف نظام بین‌المللی حقوق بشر در میان دولت‌ها می‌گردد. در این راستا برخی از مهم‌ترین زوایای حقوق کودکان تراجنسیتی را در تفاسیر کلی کمیته حقوق کودک مورد بررسی قرار می‌دهیم.

۲. حق کودکان تراجنسیتی بر عدم تبعیض: براساس ماده ۲ کنوانسیون حقوق کودک، دولت‌های عضو موظف هستند تا بهره‌مندی همه‌ی افراد زیر ۱۸ سال را از تمام حقوق مندرج در کنوانسیون بدون هرگونه تبعیض و بدون ملاحظه نژاد، رنگ، جنس، زبان، مذهب، عقاید سیاسی،

39. The Committee on the Rights of the Child (CRC) (April 1, 2020).

40. Committee on the Rights of The Child, "Provisional Rules of Procedure, Adopted by the Committee at its 22nd meeting (first session) and revised by the Committee at its thirty-third session" (April 25, 2005): Art. 43, <https://tbinternet.ohchr.org>.

41. Provisional Rules of Procedure.

42. General Comments.

43. Committee on the Rights of The Child, "Provisional Rules of Procedure, Adopted by the Committee at its 22nd meeting (first session) and revised by the Committee at its thirty-third session" (April 25, 2005): Art. 73, <https://tbinternet.ohchr.org>.

ملیت، خواستگاه قومی یا اجتماعی، مالکیت، عدم توانایی و... تضمین نمایند؛ این تضمین حتی وضعیت سلامت روانی نوجوانان را نیز دربرمی‌گیرد؛ چراکه نوجوانانی که در معرض تبعیض قرار می‌گیرند، به‌طورحتم در برابر سوء استفاده جنسی، دیگر اشکال خشونت و استعمار آسیب‌پذیرتر خواهند بود و سلامتی و رشد آنان در معرض خطر گسترده‌تری قرار می‌گیرد، بنابراین چنین افرادی حق دارند بیش از سایر اقشار جامعه مورد توجه و حمایت قرار گیرند.^{۴۴} در یکی از تفاسیر کلی کمیته پیرامون عدم تبعیض آمده است که طبق ماده ۲ کنوانسیون، دولت‌های متعهد مکلف هستند تا حقوق هر کودکی را در کشور خود بدون هرگونه تبعیض تضمین کنند؛ به عبارت دیگر کمیته حقوق کودک اصل عدم تبعیض را به‌عنوان یک اصل کلی دربردارنده اهمیت اساسی برای اجرای کلیه حقوق مندرج در کنوانسیون شناسایی کرده است.^{۴۵}

بر این اساس کشورهای عضو باید اقدامات لازم را برای تضمین رعایت حق هر کودک در زمینه محافظت از همه اشکال خشونت آن هم «بدون هرگونه تبعیض، صرف‌نظر از نژاد، رنگ، جنس، زبان و... یا هر وضعیت دیگر» انجام دهند. این کشورها بایستی موضوع تبعیض علیه کودکان آسیب‌پذیر یا حاشیه‌نشین، از جمله کودکان تراجنسیتی را بررسی کنند و تلاش‌های پیشگیرانه‌ای را در راستای تضمین رعایت حقوق مساوی برای چنین کودکانی در قبال دیگر کودکان صرف کنند.^{۴۶} با این حال، اعمال تمایز نسبت به اقلیت‌های خاص از جمله کودکان تراجنسیتی را نمی‌توان به‌منزله ایجاد تبعیض تلقی کرد؛ به عبارت دیگر وجود تمایز میان افراد به خودی خود دلالت بر ایجاد تبعیض نمی‌کند و افراد تراجنسیتی به لحاظ وضعیت خود می‌توانند با رویکردی متمایز از دیگران به حقوق بنیادین خود دست یابند؛ چراکه به عقیده کمیته چنانچه معیارهای چنین تمایزی معقول، عینی و در جهت حصول اهداف میثاق حقوق مدنی سیاسی باشد، برخورد متمایز منجر به تبعیض نخواهد شد.^{۴۷}

44. Committee on the Rights of the Child, "General comment No. 4, Adolescent health and development in the context of the Convention on the Rights of the Child" (July 2003): para. 6, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11.

45. Committee on the Rights of the Child, "General comment no. 11 (2009). Indigenous children and their rights under the Convention, Fiftieth session Geneva" (January 12-30, 2009): para. 23, <https://www.refworld.org/docid/49f6bd922.html>.

46. Committee on the Rights of the Child, "The right of the child to freedom from all forms of violence", General comment, no. 13 (April 18, 2011): 60-72, <https://www.refworld.org/docid/4e6da4922.html>.

47. Human Rights Committee, "CCPR General Comment no. 18: Non-discrimination" (November 10, 1989): para. 13, <https://www.refworld.org/docid/453883fa8.html>.

۳. حق بر مراقبت از کودکان تراجنسیتی در برابر تمام اشکال خشونت: بند ۱ ماده ۱۹ کنوانسیون حقوق کودک از جمله موادی است که مستقیماً به خشونت علیه کودکان پرداخته است. این ماده بیان می‌کند: «کشورهای طرف کنوانسیون تمام اقدامات قانونی، اجرایی، اجتماعی و آموزشی را در جهت حمایت از کودک در برابر تمام اشکال خشونت‌های جسمی و روحی، آسیب‌رسانی یا سوءاستفاده، بی‌توجهی یا رفتار سهل‌انگارانه، بدرفتاری یا استعمار من جمله سوءاستفاده‌های جنسی در حینی که کودک تحت مراقبت والدین یا قیم‌های قانونی یا هر شخص دیگری قرار دارد، به عمل خواهند آورد».^{۴۸} کمیته در تفسیر کلی خود از این بند معتقد است اولاً منظور از خشونت در تفسیر کلی این کمیته همان تعریف انگلیسی صورت‌گرفته در بند ۱ ماده ۱۹ کنوانسیون است؛ ثانیاً انتخاب اصطلاح خشونت در تفاسیر کلی نباید به هیچ وجه به گونه‌ای برداشت شود که تأثیر همه اشکال آسیب‌های غیرجسمی یا غیرعمدی (از جمله سهل‌انگاری و بدرفتاری روان‌شناختی) را به حداقل برساند؛^{۴۹} ثالثاً خشونت نتایج زیانبار گسترده‌ای برای کودکان تراجنسیتی رقم می‌زند، به طوری که «رشد جسمی، روحی، معنوی، اخلاقی و اجتماعی کودکان» را به شدت تحت تأثیر قرار می‌دهد.^{۵۰} بر این اساس، دیدگاه کمیته (با حفظ مداوم این موضع که همه اشکال خشونت علیه کودکان، هرچند سبک باشد، قابل قبول نیست)، بر این مبنا استوار است که درج عبارت «کلیه اشکال خشونت جسمی یا روحی» در ماده ۱۹ کنوانسیون جایی را برای هیچ سطحی از خشونت (حتی خشونت قانونی شده) علیه کودکان از جمله کودکان تراجنسیتی باقی نمی‌گذارد. همچنین شدت آسیب و قصد صدمه، شرط لازم برای تعریف خشونت نیست؛ چراکه دولت‌های عضو ممکن است به چنین عواملی در راهبردهای حل مشکل مراجعه کنند تا بتوانند پاسخ متناسب را برای بهترین منافع کودک داشته باشند؛ اما این تعاریف به هیچ وجه نباید با توصیف برخی از انواع خشونت‌ها به عنوان حقوق قانونی یا اجتماعی پذیرفته شود. بدیهی است پذیرش این امر منجر به از بین رفتن حق مسلم کرامت انسانی و یکپارچگی جسمی و روانی کودک می‌گردد.^{۵۱}

۴۸. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، «متن قانون اجازه الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون حقوق کودک»، ۱۳۸۹/۱۲/۲۰.

<https://rc.majlis.ir/fa/law/show/92374>.

49. Committee on the Rights of the Child, "The right of the child to freedom from all forms of violence", General comment, no. 13 (April 18, 2011): 4, <https://www.refworld.org/docid/4e6da4922.html>.

50. Committee on the Rights of the Child, "The right of the child to freedom from all forms of violence", General comment, no. 13 (April 18, 2011): 15, <https://www.refworld.org/docid/4e6da4922.html>.

51. Committee on the Rights of the Child, "The right of the child to freedom from all forms of violence", General comment, no. 13 (April 18, 2011): 17, <https://www.refworld.org/docid/4e6da4922.html>.

حمایت از حقوق تراجنسیت‌ها در پرتو تفاسیر کلی کمیته حقوق کودک / باقرزاده و دیگران ۱۳۱

با این حال، در عمل نوجوانان تراجنسیتی به‌طور گسترده‌ای با آزار و اذیت از جمله سوء استفاده و خشونت، بدنام‌سازی، تبعیض، زورگویی، محرومیت از تحصیل و آموزش، عدم حمایت خانواده و جامعه مواجه هستند. در موارد شدید، این افراد با تجاوز جنسی و حتی مرگ روبرو می‌شوند. آزار و اذیت نوجوانان تراجنسیتی منجر به اعتماد به نفس پایین، افزایش میزان افسردگی، خودکشی و بی‌خانمانی می‌گردد^{۵۲} و این امر دلالت بر ضرورت توجه هرچه بیشتر دولت‌ها به پیشگیری از خشونت علیه کودکان به‌ویژه کودکان تراجنسیتی دارد. در تفاسیر کلی کمیته تأکید بر اختتام یا تبدیل رویه‌های مضر مخالف با قانونگذاری یا اقدامات اداری، اجتماعی و آموزشی نسبت به کلیه اشکال خشونت از جمله منع قانونی مجازات بدنی مشهود است تا بدین‌سان با الزام کشورهای عضو برای تدوین برنامه‌های بنیادین در زمینه پیشگیری و توانبخشی و بازپروری اجتماعی نوجوانان قربانی، فرصت‌های بیشتری فراهم گردد، حال آنکه لزوم مشارکت نوجوانان در تدوین راهکارهای پیشگیرانه و واکنش‌های محافظتی پیرامون قربانیان خشونت از تفاسیر کلی کمیته قابل استنتاج است.^{۵۳}

براساس بند ۲ ماده ۱۹ کنوانسیون نیز اقدامات حمایتی قانونی شامل شناسایی، گزارش، ارجاع، تحقیق و پیگیری موارد سوء رفتار از کودکان و پشتیبانی از پیگرد قضایی می‌شود. بدیهی است که یکی از راهکارهای اجرای این تعهد و اقدامات قانونی تقویت جایگاه اطفال بزه‌دیده در حقوق کیفری از طریق جرم‌انگاری این رفتارها است.^{۵۴}

۴. حق کودکان تراجنسیتی بر سلامتی و پیشرفت: به‌طور خاص در ماده ۲۵ اعلامیه جهانی حقوق بشر و در ماده ۱۲ میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به حق بر سلامتی اشاره شده است. همچنین این حق در کنفرانس جهانی حقوق بشر (۱۹۹۳) مورد تأکید قرار گرفته است. کمیته نیز در تفسیر کلی خود مکرراً بر این امر تأکید کرده است که حقوق کودکان غیرقابل تفکیک و درهم‌تنیده است. علاوه بر مواد ۶ و ۲۴ کنوانسیون که متضمن حقوق نوجوانان در حق بر سلامتی و پیشرفت است، دیگر مقررات و اصول کنوانسیون حقوق کودک

52. Committee on the Rights of the Child, "General comment no. 20 (2016). On the implementation of the rights of the child during adolescence" (December 6, 2016): para. 34, <https://www.refworld.org/docid/589dad3d4.html>.

53. Committee on the Rights of the Child, "General comment no. 20 (2016). On the implementation of the rights of the child during adolescence" (December 6, 2016): para. 49, <https://www.refworld.org/docid/589dad3d4.html>.

۵۴. علی‌حسین نجفی ایرندآبادی، علی خالقی، و امیرحمزه زینالی، «حمایت کیفری از کودکان در برابر توریم جنسی، از منظر جهانی تا واکنش نظام‌های کیفری داخلی»، «دوفصلنامه تحقیقات حقوقی»، شماره ۵۰ (پاییز و زمستان ۱۳۸۸): ۹۶.

نیز بسیار مهم هستند.^{۵۵} در این راستا، کمیته حقوق کودک معتقد است دولت‌های عضو در اجرای تعهدات خود تحت کنوانسیون حقوق کودک، توجه کافی به نگرانی‌های ویژه‌ی نوجوانان به‌عنوان دارندگان حقوق و ارتقای سلامت و پیشرفت آنان نداشته‌اند. چنین موضوعی موجب گردیده کمیته در جهت ارتقای آگاهی، به تفسیر کلی دیگری روی آورد تا از این طریق موجبی برای راهنمایی و پشتیبانی از تلاش‌های کشورهای عضو فراهم گردد و از این طریق تضمین احترام و حمایت از حقوق نوجوانان، از جمله به وسیله‌ی تدوین راهبردها و سیاست‌های خاص محقق گردد.^{۵۶} در تفسیر کلی کمیته، دامنه مفاهیم «سلامتی و پیشرفت» وسیع‌تر از تعاریف به‌شدت محدود شده در مفاد مندرج در ماده ۶ کنوانسیون حقوق کودک (حق حیات، بقا و پیشرفت) و ماده ۲۴ آن (حق بر سلامتی)، می‌باشد. یکی از اهداف این تفسیر کلی، شناسایی دقیق مهم‌ترین حقوق بشری است که بایستی در راستای تضمین بهره‌مندی از بالاترین سطح سلامت قابل دستیابی برای جوانان ارتقاء و مورد حمایت قرار گیرد و به روشی مناسب و متعادل توسعه یابد و برای جوانان جهت ورود به بزرگسالی و ایفای نقش سازنده در اجتماع خود و در کل جامعه به میزان کافی فراهم باشد. برای دستیابی به حق بر سلامتی و پیشرفت کودکان تراجنسیتی، تفسیر کلی کمیته باید در پرتوی کنوانسیون حقوق کودک و دو پروتکل اختیاری آن در مورد فروش کودکان، روسپیگری کودکان و پورنوگرافی کودکان و به‌کارگیری کودکان در درگیری‌های مسلحانه و همچنین دیگر هنجارها و استانداردهای بین‌المللی مربوط به حقوق بشر مورد مطالعه قرار گیرد.^{۵۷} اشاره موصوف به دیگر هنجارها و استانداردهای بین‌المللی دلالت بر میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی، میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، کنوانسیون منع شکنجه و سایر رفتارها و مجازات‌های ظالمانه، غیرانسانی و تحقیرآمیز، کنوانسیون بین‌المللی محو هر نوع تبعیض نژادی، کنوانسیون بین‌المللی حمایت از

55. Committee on the Rights of the Child, "General comment no. 4, Adolescent health and development in the context of the Convention on the Rights of the Child" (July 2003): para. 5, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11.

56. Committee on the Rights of the Child, "General comment no. 4, Adolescent health and development in the context of the Convention on the Rights of the Child" (July 2003): para. 3, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11.

57. Committee on the Rights of the Child, "General comment no. 4, Adolescent health and development in the context of the Convention on the Rights of the Child" (July 2003): para. 4, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11.

حمایت از حقوق تراجنسیتی‌ها در پرتو تفاسیر کلی کمیته حقوق کودک / باقرزاده و دیگران ۱۳۳

حقوق کلیه کارگران مهاجر و اعضای خانواده آنها و کنوانسیون محو کلیه اشکال تبعیض علیه زنان دارد.^{۵۸} بر این اساس اینکه یکی از مهم‌ترین تعهدات دولت‌ها، برای حمایت از کودکان تراجنسیتی، جرم‌انگاری و تعیین مجازات در برابر اعمال زیانباری است که آسیب‌های جدی به سلامت جسمی، روحی و روانی وی وارد می‌نماید، این امر در بند ج ماده ۳۲ کنوانسیون حقوق کودک نیز مورد تصریح قرار گرفته است.^{۵۹}

۵. حق بر ارشاد و راهنمایی کودکان تراجنسیتی در محیط خانواده: در تفسیر کلی سال ۲۰۱۶ کمیته با تصریح بر اینکه کنوانسیون حقوق کودک به مسئولیت‌ها، حقوق و وظایف والدین (یا سایر اشخاصی که به‌طور قانونی مسئولیت کودک را بر عهده دارند) می‌پردازد تا براساس ماده ۵ به گونه‌ای سازگار با ظرفیت‌های در حال تکامل کودک، به ارشاد و راهنمایی‌های لازم جهت اعمال حقوق به رسمیت شناخته‌شده کودک در کنوانسیون مبادرت ورزند. بر این اساس والدین یا دیگر اشخاصی که مسئولیت قانونی کودک را بر عهده دارند، باید با احتیاط حق کودکان و مسئولیت خود پیرامون ارشاد و راهنمایی فرزندان را ایفاء نمایند. همچنین والدین وظیفه دارند دیدگاه‌های نوجوانان را براساس سن و بلوغ آنها در نظر بگیرند و محیطی امن و حمایتی برایشان فراهم آورند که نوجوان بتواند در آن پیشرفت نماید. نوجوان نیاز دارد تا ارشاد و راهنمایی مناسبی دریافت نماید و توسط اعضای خانواده خود به‌عنوان دارنده حقوق فعال که ظرفیت تبدیل شدن به شهروند کامل و مسئول را دارد، به رسمیت شناخته شود.^{۶۰} و در این راستای تحقق حقوق کودکان، نظراتشان نیز شنیده شود. به عقیده کمیته برای مثال در صورت بیمارشدن یک کودک، حق بر سلامتی کودک (ماده ۲۴) و وضعیت سلامتی وی در ارزیابی منافع کودک از اهمیت اساسی برخوردار است. هرچند اگر بیش از یک درمان ممکن برای یک وضعیت بهداشتی وجود داشته باشد یا نتیجه درمان معلوم نباشد، بایستی مزایای تمامی درمان‌های احتمالی در برابر تمامی خطرهای و عوارض جانبی ارزیابی شود و نظر کودک هم براساس سن و بلوغ وی نیز بایستی ارزیابی شود. از این منظر،

58. Committee on the Rights of the Child, "General comment no. 4, Adolescent health and development in the context of the Convention on the Rights of the Child" (July 2003): footnote. 1, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11.

۵۹. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، «متن قانون اجازه الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون حقوق کودک»، ۱۳۸۹/۱۲/۲۰.

<https://rc.majlis.ir/fa/law/show/92374>.

60. Committee on the Rights of the Child, "General comment no. 20 (2016). On the implementation of the rights of the child during adolescence" (December 6, 2016): para. 7, <https://www.refworld.org/docid/589dad3d4.html>.

کودکان بایستی برای درک شرایط و همه جنبه‌های مرتبط با منافع خود از مشاوره و راهنمایی با اطلاعات کافی و مناسب بهره‌مند گردند و در صورت امکان اجازه داده می‌شود، به‌طور آگاهانه رضایت خود را ارائه کنند.^{۶۱}

همچنین به استناد ماده ۵ کنوانسیون کودکان حق دارند برای احقاق حقوق خود در راستای ظرفیت‌های پیشرفت خود، توسط مددکاران، والدین و اعضای جامعه هدایت و راهنمایی شوند. با وجود این، امروزه بخش عمده‌ای از مشکلات کودکان تراجنسیتی به عدم درک صحیح جامعه از شرایط آنان و نیز نحوه برخورد نادرست والدین برمی‌گردد. به همین سبب کمیته تأکید بر افزایش حمایت از کلیه روش‌های اصلاحی اجتماعی دارد که کودک بخشی از آن است (از جمله خانواده، مدرسه، اجتماعات، نهادها، روش‌های مذهبی و فرهنگی).^{۶۲}

۶. تعهد دولت‌ها به حقوق تراجنسیتی‌ها: کمیته در یکی از تفاسیر کلی مقررات کنوانسیون، رعایت حقوق همه نوجوانان در آزادی بیان، احترام به یکپارچگی جسمی و روانی و هویت جنسیتی را امری مسلم تلقی و بر محکومیت معالجات اجباری تأکید کرده است. این تفسیر کشورها را به حذف رویه‌هایی همچون معالجات اجباری تشویق می‌کند تا به نسخ همه قوانینی که منجر به ایجاد تبعیض علیه افراد تراجنسیتی می‌گردد، اقدام کنند. بر این اساس، دولت‌ها باید با افزایش آگاهی عمومی و اجرای اقدامات اطمینان‌بخش و حمایت‌گرایانه، از نوجوانان تراجنسیتی در برابر انواع اشکال خشونت، تبعیض یا زورگویی مراقبت کنند.^{۶۳} همچنین دولت‌های عضو در اجرای تعهدات به‌ویژه نسبت به سلامتی و پیشرفت نوجوانان همیشه چهار اصل کلی کنوانسیون حقوق کودک را کاملاً در نظر داشته و دولت‌های متعهد بایستی به منظور تحقق و نظارت بر حقوق نوجوانان در زمینه بهداشت و توسعه، همه اقدامات قانونی، اداری و دیگر اقدامات لازم را (همان‌گونه که در کنوانسیون به رسمیت شناخته شده است) انجام دهند. در این راستا کمیته معتقد است کشورهای عضو باید به‌طور ویژه به تعهدات زیر عمل کنند:

61. Committee on the Rights of the Child, "General comment no. 15 (2013) on the right of the child to the enjoyment of the highest attainable standard of health (art. 24)" (2013): para. 31, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11.

62. Committee on the Rights of the Child, "The right of the child to freedom from all forms of violence", General comment, no. 13 (April 18, 2011): 59, <https://www.refworld.org/docid/4e6da4922.html>.

63. Committee on the Rights of the Child, "General comment no. 20 (2016). On the implementation of the rights of the child during adolescence" (December 6, 2016): para. 34, <https://www.refworld.org/docid/589dad3d4.html>.

ایجاد محیطی امن و حمایتی برای نوجوانان در جامعه؛ دسترسی نوجوانان به اطلاعاتی که برای سلامتی و پیشرفت آنها ضروری است و فرصت‌سازی مشارکت در تصمیم‌گیری‌هایی که بر سلامت آنان تأثیر می‌گذارد؛ تضمین فراهم‌سازی امکانات، کالاها و خدمات بهداشتی، از جمله مشاوره و خدمات درمانی برای سلامت روانی نوجوانان؛ تضمین مشارکت فعالانه نوجوانان در برنامه‌ریزی برای سلامتی و پیشرفت خود؛ محافظت از نوجوانان در برابر هر نوع کاری که ممکن است بهره‌مندی کودکان از حقوق خود را به خطر بیندازد، به‌ویژه از بین‌بردن همه اشکال کار کودکان و تنظیم شرایط و محیط کار بنابر استانداردهای بین‌المللی؛ مراقبت از نوجوانان در برابر انواع صدمات عمدی و غیرعمدی، از جمله حوادث ناشی از خشونت؛ مراقبت از نوجوانان در برابر تمامی اشکال اعمال مضر سنتی، مانند ازدواج زود هنگام، قتل‌های ناموسی و از بین‌بردن اندام تناسلی زنان؛ تضمین رعایت حقوق نوجوانان متعلق به گروه‌های آسیب‌پذیر در انجام همه تعهدات دولت‌ها؛ اجرای برنامه‌های پیشگیرانه از اختلالات روانی و ارتقای سلامت روان نوجوانان؛^{۶۴} ایجاد سازوکارهای لازم برای همکاری در نهادهای داخلی، ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی حقوق بشر و هماهنگی هرچه بیشتر با نهادهای سازمان ملل متحد برای مبارزه با خشونت؛^{۶۵} اجرای برنامه‌های رفاهی برای حمایت از استانداردهای زندگی در خانواده‌ها از جمله کمک هزینه مستقیم به کودکان در سنین مشخص؛ حمایت مشاوره‌ای برای اشتغال، مسکن و فرزندآوری خانواده‌ها، اجرای برنامه‌های درمانی برای کمک به خانواده‌های درگیر با مشکلات مربوط به خشونت خانگی، اعتیاد به الکل یا موادمخدر یا دیگر نیازهای مربوط به بهداشت روانی؛^{۶۶}

البته پیش‌نیاز رفع مشکلات کودکان تراجنسیتی فراهم‌سازی محیط امن و حمایتی برای این کودکان در جامعه است تا از طریق اعمال حق راهنمایی و مشاوره، شرایط مطلوبی جهت حل مشکلات این بیماران فراهم گردد. جلب نظر دولت‌های عضو به تفسیر کلی شماره ۱۴ کمیته در

64. Committee on the Rights of the Child, "The right of the child to freedom from all forms of violence", General comment, no. 13 (April 18, 2011): 43, <https://www.refworld.org/docid/4e6da4922.html>; Committee on the Rights of the Child, "General comment No. 4, Adolescent health and development in the context of the Convention on the Rights of the Child" (July 2003): para. 3, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11.

65. Committee on the Rights of the Child, "The right of the child to freedom from all forms of violence", General comment, no. 13 (April 18, 2011): 7, <https://www.refworld.org/docid/4e6da4922.html>.

66. Committee on the Rights of the Child, "The right of the child to freedom from all forms of violence", General comment, no. 13 (April 18, 2011): 43, <https://www.refworld.org/docid/4e6da4922.html>.

مورد حق بالاترین سطح بهداشتی قابل دستیابی کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مؤید این امر است. در این نظریه تفسیری آمده است که کشورهای متعهد باید محیطی امن و حمایتی برای نوجوانان در جامعه فراهم کنند تا فرصت مشارکت در تصمیمات تأثیرگذار بر سلامتی آنها، کسب اطلاعات مناسب و دریافت مشاوره تضمین گردد.^{۶۷}

نتیجه گیری

کودکان تراجنسیتی به لحاظ عدم شناخت درست جوامع از وضعیت بیماری آنان، غالباً با همجنس‌گرایان یا مبدل‌پوشان اشتباه گرفته می‌شوند. این کودکان عمدتاً از همان دوران خردسالی تمایل به تغییر جنسیت دارند؛ اما به عقیده متخصصان سن مناسب برای درمان بیماری ۱۸ سالگی است. با این حال، کودکان تراجنسیتی در طول این مدت یا حتی پس از آن، همواره با نقض حقوق بنیادین خود مواجه هستند. نقض حقوق این افراد از همان بدو تولد در محیط خانواده آغاز و دامنه آن نیز به تمامی نهادهای فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی جامعه سرایت می‌کند. این کودکان برای حل مشکلات خود نیاز به حمایت دارند. در این خصوص مقررات کنوانسیون حقوق کودک که معاهده‌ای حقوق بشری محسوب می‌گردد، بستر مناسبی را برای حمایت از تمامی کودکان به‌خصوص کودکان تراجنسیتی فراهم کرده است؛ چراکه ویژگی اصلی این کنوانسیون، حمایت از حقوق کودکان -از جمله کودکان تراجنسیتی- بدون توجه به تابعیت آنان و جلوگیری از نقض احتمالی این حقوق توسط دیگر افراد یا دولت متبوع فرد یا دولت‌های ثالث است. هدایت و نظارت بر این اقدامات حمایتی و پیشگیرانه مندرج در کنوانسیون توسط دولت‌های متعهد، از طریق کمیته حقوق کودک و براساس ماده ۴۳ کنوانسیون حقوق کودک صورت می‌پذیرد. یکی از مؤثرترین ابزارهای این کمیته، اختیار تفسیر کلی مقررات کنوانسیون حقوق کودک است. از آنجاکه کمیته در جلسات مختلفی به ارائه تفاسیر کلی ارزشمندی درباره حقوق بنیادین کودکان از جمله حق بر عدم تبعیض، حق بر سلامتی و پیشرفت، حق بر مراقبت در برابر همه شکل‌های خشونت مبادرت کرده است، این تفاسیر کلی کمیته می‌تواند منجر به اتخاذ تصمیمات هرچه بهتر دولت‌های عضو نسبت به بایسته‌های حقوق کودکان (به‌ویژه کودکان تراجنسیتی)، تشویق دولت‌ها به اجرای

67. Committee on the Rights of the Child, "General comment no. 4, Adolescent health and development in the context of the Convention on the Rights of the Child" (July 2003): para. 40, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11.

حمایت از حقوق تراجنسیت‌ها در پرتو تفاسیر کلی کمیته حقوق کودک / باقرزاده و دیگران ۱۳۷

هرچه بهتر مفاد کنوانسیون، کمک به دولت‌های عضو در انجام تعهدات گزارش شده خود، هماهنگی و هدایت اقدامات دولت‌های متعاقد در قبال ایفای تعهداتشان و به‌طورکلی می‌تواند در اصلاح ساختارها و رویکردهای فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی دولت‌های متعاقد نسبت به کودکان تراجنسیتی نقشی برجسته ایفا کند. بدیهی است حصول این مقصود از رهگذر توجه دولت‌ها و دیگر سازمان‌های بین‌المللی به فراهم‌سازی محیط امن و حمایتی در جامعه برای کودکان عبور می‌کند که رکن اصلی تفاسیر کلی کمیته حقوق کودک تلقی می‌گردد. در راستای تحقق چنین محیطی، در نسخه ۱۱ دستورالعمل سازمان بهداشت جهانی جای قرارگرفتن اشخاص تراجنسیتی از دسته بیماری‌های روانی به دسته وضعیت سلامت جنسی تغییر یافت و این تغییر از اول ژانویه ۲۰۲۲ به‌صورت رسمی عملیاتی خواهد شد که نتیجه اجرایی شدن دسته‌بندی جدید، دست‌کم معرفی کودکان تراجنسیتی به‌عنوان بیماران اختلال روانی خواهد بود.

کتاب‌نامه

الف) کتب و مقالات

۱- فارسی

- آپاروسان، خوزه جیل. «مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها در قبال نقض حقوق بشر»، ترجمه ابراهیم بیگ-زاده. فصلنامه تحقیقات حقوقی ۳، شماره ۲۹-۳۰ (اسفند ۱۳۷۹)، ۲۵۵-۳۰۷.
- رضوی، پریسا. «نقش تغییر جنسیت در بزه‌دیدگی افراد تراجنسی»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه مفید، ۱۳۹۳.
- کریمی‌نیا، محمد مهدی. تغییر جنسیت از منظر فقه و حقوق. قم: مرکز فقهی ائمه اطهار، ۱۳۸۹.
- موحد، مجید، و مرتضی حسین‌زاده کاسمانی. «رابطه اختلال هویت جنسیتی با کیفیت زندگی»، فصلنامه رفاه اجتماعی ۱۲، شماره ۴۴ (بهار ۱۳۹۱): ۱۱۱-۱۴۲.
- نجفی ابرندآبادی، علی حسین، علی خالقی، و امیرحمزه زینالی. «حمایت کیفری از کودکان در برابر تورسیم جنسی، از منع جهانی تا واکنش نظام‌های کیفری داخلی»، دوفصلنامه تحقیقات حقوقی ۱۲، شماره ۵۰ (پاییز و زمستان ۱۳۸۸): ۸۱-۱۲۲.
- نوجوان، داود. «مبانی فقهی و حقوقی تغییر جنسیت». فصلنامه حقوق پزشکی ۳، شماره ۹ (تابستان ۱۳۸۸): ۱۴۹-۱۸۹.

۲- لاتین

- McDermott, Rose, and Peter K. Hatemi. "Distinguishing Sex and Gender". *Political Science and Politics* 44, no. 1 (January 2011): 89-92.
- Meyer, Elise. "Designing Women: The Definition of Woman in the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women", *Chi. J. Int'l L.* 16, (January 2016): 553-590.
- Currah, Paisley. "Transgender rights without a theory of Gender?" *Tulsa law review* 52, (spring 2017): 443.
- Robles García, Rebeca; Ana Fresan; Hamid Vega-Ramirez and Jeremy Cruz-Islas. "Removing transgender identity from the classification of mental disorders: a Mexican field study for ICD-11", *Lancet Psychiatry* 3 (September 2016).
- Stryker, Susan. *Transgender History*, Berkeley: Seal Press, 2008.
- Vidal-Ortiz, Salvador. "Teaching and Learning Guide for: Transgender and Transsexual Studies: Sociologists Influence and Future Steps", *Sociology Compass* (March 2008): 799-807.

ب) اسناد

۱- فارسی

شبرنگ، محمد. منشور سازمان ملل متحد به انضمام اعلامیه حقوق بشر. تهران: انتشارات دانشور، ۱۳۸۶.
طالقانی، محمدعلی؛ زندگی، هوشنگ. منشور ملل متحد و اساسنامه دیوان بین‌المللی دادگستری. دفتر هماهنگ کننده سازمان ملل متحد در ایران، چاپ ششم، ۱۳۸۸.
مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، «متن قانون اجازه الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون حقوق کودک»، ۱۳۸۹/۱۲/۲۰.

<https://rc.majlis.ir/fa/law/show/92374>.

۲- لاتین

Committee on the Rights of the Child. "General comment no. 11 (2009). Indigenous children and their rights under the Convention, Fiftieth session Geneva" (January 12-30, 2009), <https://www.refworld.org/docid/49f6bd922.html>.

Committee on the Rights of the Child. "General comment no. 15 (2013) on the right of the child to the enjoyment of the highest attainable standard of health (art. 24)" (2013), https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11.

Committee On The Rights of The Child. "Provisional Rules Of Procedure, Adopted by the Committee at its 22nd meeting (first session) and revised by the Committee at its thirty-third session" (April 25, 2005), <https://tbinternet.ohchr.org>.

Committee on the Rights of the Child. "General comment no. 20 (2016). on the implementation of the rights of the child during adolescence" (December 6, 2016), <https://www.refworld.org/docid/589dad3d4.html>.

Committee on the Rights of the Child. "General comment no. 4, Adolescent health and development in the context of the Convention on the Rights of the Child" (July 2003), https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11.

Human Rights Committee. "CCPR General Comment no. 18: Non-discrimination" (November 10, 1989), <https://www.refworld.org/docid/453883fa8.html>.

The general comment no. 14 on the right to the highest attainable standard of health of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights.

United Nation. "Vienna Convention on the Law of Treaties 1969" (2005).

United Nations Treaty Collection. "Convention on the Rights of the Child",

https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-11&chapter=4&clang=_en

International Court of Justice, *Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited (Belgium v. Spain)*, Judgment of 5 February 1970. Available at:

<https://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/cmw.pdf>.

پ) وبسایت‌ها

Merriam-Webster Dictionary (January 21, 2020), <http://www.merriam-webster.com/dictionary/transsexual>. Accessed 2020.

Drescher, Jack; Peggy T. Cohen-Kettenis and Sam Winter. "Minding the body: Situating gender identity diagnoses in the ICD-11." *International Review of Psychiatry* 24, no. 6 (December 2012): 568-577. Quoted by: World Health Organization (December 2012), Available at:

<https://edition.cnn.com/2018/06/20/health/transgender-people-no-longer-considered-mentally-ill-trnd/index.html>.

ICD-11 for Mortality and Morbidity Statistics (Version: 04/2019), <http://id.who.int/icd/entity/334423054>.

International Court Of Justice, *Corfu Channel (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. Albania)*, Judgment of 9 April 1949. Available at: <https://www.refworld.org/cases,ICJ,402399e62.html>

National Center for Transgender Equality, *Understanding Transgender People: The Basics*, (April 1, 2020), <https://transequality.org/issues/resources/understanding-transgender-people-the-basics>.

Pickman, Ben, and Brandon Griggs. "The World Health Organization will stop classifying transgender people as mentally ill" (June 20, 2018), <https://edition.cnn.com/2018/06/20/health/transgender-people-no-longer-considered-mentally-ill-trnd/index.html>.

World Health Organization (April 1, 2020), <https://icd.who.int/browse11/lm/en#/http://id.who.int/icd/entity/90875286>.